

3. Старка В. Повсякденне життя західноукраїнського села в умовах суспільних трансформацій 1939–1953 рр.: монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2019. 550 с.

Ігор ФРАНЧУК

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧИННИК У БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ НА ТЕРЕНАХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У 1939–1941 РР.

Окупація Західної України Червоною армією восени 1939 р., внаслідок пакту Молотова-Ріббентропа, стала початком кардинальних змін у суспільному та релігійному житті краю. Радянська влада, на теренах Східної Галичини, провела масштабну соціально-економічну трансформацію, спрямовану на знищення старих еліт і формування нового соціалістичного ладу. Одним із головних об'єктів наступу стала Греко-Католицька Церква (далі – ГКЦ), яка не лише відігравала важливу духовну, а й економічну роль у регіоні. Дослідження економічного чинника в антирелігійній політиці радянської влади дозволяє глибше зрозуміти механізми її боротьби з Церквою як впливовою інституцією в суспільстві.

До початку радянської окупації ГКЦ володіла значними матеріальними ресурсами. Їй належали численні храми, монастирі, землі, навчальні заклади, друкарні, сиротинці, шпиталі. Вона активно брала участь у фінансуванні освітніх і культурних ініціатив, а духовенство було важливим елементом локальної економіки – особливо у сільській місцевості. Греко-католицькі парафії нерідко виконували функції місцевих центрів допомоги, мали ощадкаси, невеликі кредитні спілки, а окремі монастирі навіть вели господарську діяльність – зокрема, у сфері аграрного виробництва.

Ця фінансова автономія й економічна самодостатність викликали відверту ворожість з боку нової влади, яка не терпіла незалежних від держави центрів впливу, особливо таких, що користувалися довірою населення.

Уже в перші місяці після приходу Червоної армії в Східну Галичину радянські органи влади розпочали процес масового вилучення церковного майна. На основі постанов союзного уряду було проведено націоналізацію всієї нерухомості, яка належала Церкві. ГКЦ позбавлялася: культових споруд

(офіційно – переданих «у користування громадам»), монастирських земель і господарств, освітніх і соціальних установ, зокрема духовних семінарій, видавництв, друкарень, книжкових крамниць.

Окремі приміщення були перетворені на склади, клуби, казарми або адміністративні установи. Парафіяльне духовенство залишалося без джерел існування – церква втратила можливість легально утримувати своїх служителів. Відсутність фінансування спричинила занепад церковного життя навіть без відкритих репресій.

Одним із інструментів економічного тиску стала податкова політика. Вже в 1940 р. вводяться високі податки на священників як на представників «нетрудового елементу», що вважалися «експлуаторами». Духовенство оподатковувалося за кожне джерело прибутку, при цьому значна частина «прибутків» нараховувалася формально – за нормативами, які не відповідали реальним прибуткам.

Навіть у випадках, коли церкви ще діяли, парафії обкладалися непосильними податками. Це сприяло штучному банкрутству та закриттю багатьох церков, які вже не могли вести навіть мінімальну діяльність. Окремі священники були змушені працювати фізично, щоби вижити, що часто дискредитувало їх в очах громади.

Економічна боротьба з ГКЦ включала не лише експропріацію, а й демонтаж її соціального служіння. Радянська влада ліквідувала церковні сиротинці, лікарні, школи, благодійні організації, які перейшли до рук держави або були знищені. Закриття василіанських навчальних закладів (зокрема колегіумів) мало не лише духовний, а й економічний вимір: це позбавляло Церкву майбутніх кадрів і підривало її інтелектуальну основу.

Водночас держава намагалася створити ілюзію заміни церковних структур власними інституціями. Однак нові освітні заклади, шпиталі й клуби не мали ані морального авторитету, ані глибокої довіри з боку населення.

Репресивна політика проти духовенства також мала економічну складову. Священників, які відмовлялися співпрацювати з владою, звинувачували в приховуванні майна, антирадянській агітації, саботажі. Їх виселяли, конфісковували особисте майно, позбавляли засобів існування.

Заарештовані священники втрачали все – від парафій до житла. Їх родини також опинялися в стані бідності. ГКЦ, позбавлена організаційних можливостей, не могла надати їм допомогу.

У 1939–1941 рр. економічний чинник став одним із головних інструментів у боротьбі радянської влади з ГКЦ на теренах Східної Галичини. Конфіскація майна, податковий тиск, знищення соціальної інфраструктури, фінансова

ізоляція священства та репресії – все це були складові єдиної політики маргіналізації Церкви як самостійного і впливового гравця в регіоні.

Радянська влада усвідомлювала, що економічне ослаблення ГКЦ призведе до зменшення її впливу на вірян. Проте, попри ці заходи, греко-католицьке духовенство й громади зберігали свою віру й намагалися пристосуватися до нових умов, що свідчить про глибоку духовну стійкість Церкви напередодні ще жорсткішого наступу у післявоєнні роки.

Список використаних джерел

1. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950) / пер. з англ. Н. Кочан; за ред. О. Турія. Львів: Вид-во Укр. Католиц. Ун-ту, 2005. XVIII, 265, [2] с.
2. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви. В двох томах. Т. 1 / За загальною редакцією доктора історичних наук, професора Миколи Вегеша; авторський колектив: М. М. Вегеш, Н. М. Концур-Карабінович, В. В. Марчук, М. М. Палінчак; передмова В. В. Гудзя, О. М. Ситника. Ужгород, 2022. 392 с.
3. Церква і церковна єдність: документи і матеріали 1899–1944. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: Збірник / голов. ред. А. Кравчук; Постуляція Митрополита Андрея Шептицького, Центральний держ. історичний архів України, Львів. Л.: Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Т. 1 / упоряд. А. Кравчук, О. Гайова; ред. кол. Й. Андрійшин [та ін.]. [Б. м.]: [б.в.], 1995. XXXII, 522 с.

Орест ЛОТОЦЬКИЙ

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ШПИТАЛЮ ІМЕНІ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1944 РР.)

Андрей Шептицький у своїй пастирській діяльності не обминав увагою жодну сферу життя Галичини, він провадив велику благодійну роботу, опікуючись людьми, які знаходилися у соціально незахищеному становищі.

Визначною подією його меценатської діяльності стало заснування у 1903 р. «Народної лічниці» – медичної установи для мешканців Львова та Галичини, яка впродовж декількох десятків років надавала «безплатну поміч лікарську